popülist edebiyat dergisi

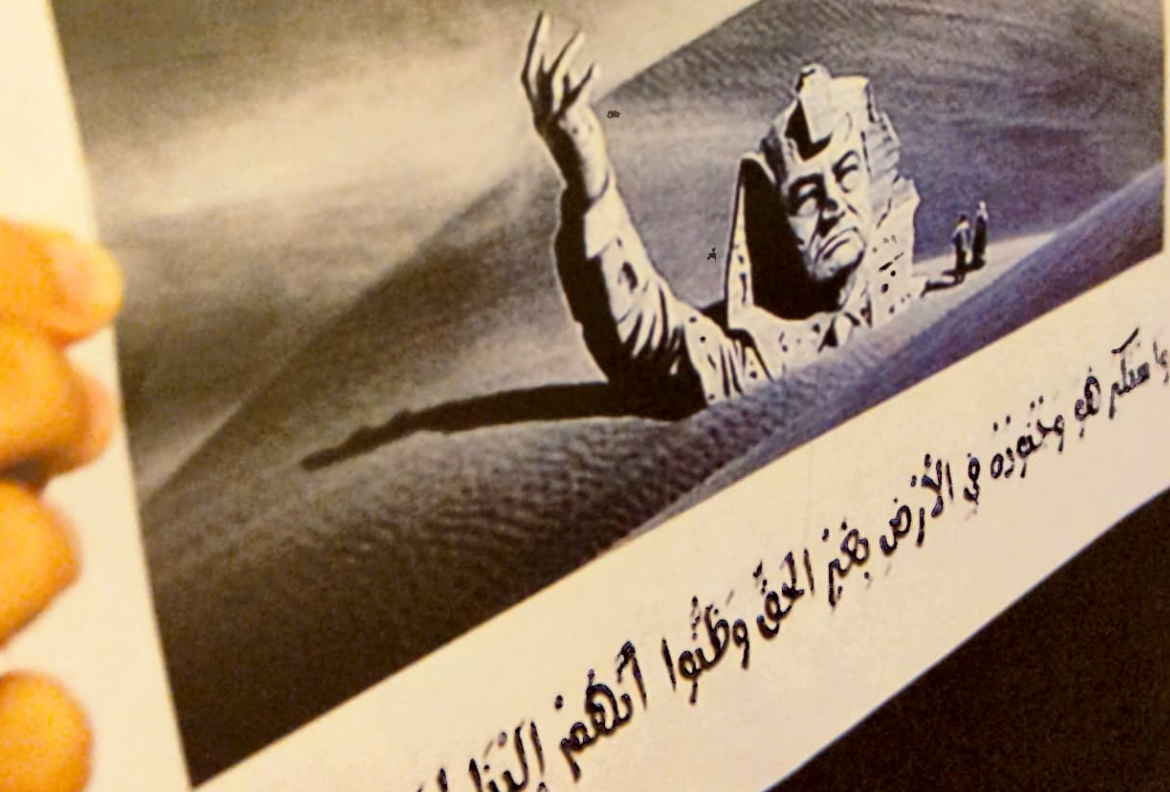
fayrap

mart 2011/3 issn:1306-214X
sayı: 37 | fiyat: 6 tl

kurtuluş kayalı'ya doğum günü armağanı

eren safi'ye doğum günü armağanı

mağripte devrim istanbul'da yağmur

ISSN 1306-214X
37
9 771306 214002

fayrap

popülist edebiyat dergisi

içindekiler

> başyazı

1 şeytanın hesabı: doğru, yanlış, var, yok | eren safi

5 mağripte devrim istanbul'da yağmur | hakan arslanbenzer

> şiir

8 pazar dağıldı (şiir) | murat küçükçifci

9 savaş her sabah (şiir) | ömer faruk yasin

10 patlak (şiir) | ömer yalçınova

12 nasır (şiir) | ibrahim aladağ

> kurtuluş kayalı'ya doğum günü armağanı

14 kurtuluş kayalı biyografisi | emine akyurt

17 türk düşüncesinin sosyolojisini yapmak | ali akyurt - mesut bostan

21 kurtuluş kayalı'nın türk sineması | melek arslanbenzer

24 kurtuluş kayalı'nın türk toplumuna dair dikkatleri | fazıl baş

27 kurtuluş hoca'nın hocalığı | erkan şimşek

> eren safi'ye doğum günü armağanı

29 eren safi biyografisi | melek arslanbenzer

31 eren safi'nin dergileri | fazıl baş

34 eren safi şiiri üzerine | esma güneş

> fayrapkitap

37 intihal tartışması gölgesinde iki ismet özel kitabı | fazıl baş

40 saçma toplama sanatı (ömer aksay) | mehmet aycı

sayı: 37 | mart 2011 fiyatı: 6 tl

yönetmen:
hakan arslanbenzer
sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü:
piran dan. plas. inş. yay. paz. san. tic. ltd. şti. adına
icabi akçaoğlu
editörler: ali akyurt, melek arslanbenzer, fazıl baş
hikaye editörü: nurcan toprak
tasarım: abdullah kibritçi
kapak fotoğrafı: tahrir meydanı, mısır (şubat 2011)

yönetim yeri: libadiye caddesi 52 k. çamlıca üsküdar / istanbul
yazışma adresi: dereboyu caddesi. 41/A 6 mecidiyeköy şişli / istanbul
basım yeri: ana basın yayın gıda inş. a.ş. 0212 422 79 29
basım tarihi: 09.02.2011 **yayın türü:** süreli
dağıtım: kültür dergi dağıtım (ömer gür)
tel: 0216 495 90 44 faks: 0216 495 90 46 gsm: 0541 576 17 67
abonelik (12 sayı): 72 tl (kurumlar için 144 tl)
banka hesabı:
TR 72 0004 6003 6688 8000 0660 01 (akbank | beylerbeyi)

türk düşüncesinin sosyolojisini yapmak

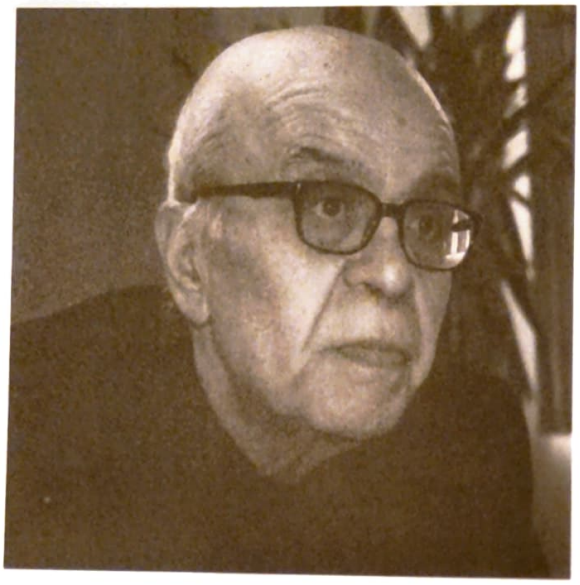
ali akyurt - mesut bostan

Hilmi Ziya Ülken (1901-1974), Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962), Cemil Meriç (1916-1987), Şerif Mardin (1927), İsmail Kara (1955) ve Hacı Bayram Kaçmazoğlu (1963) gibi *Türk düşünce tarihi* alanında kalem oynatmış yazarlarımızın oluşturduğu zincirin en sağlam halkalarından biri olarak görülebilir Kurtuluş Kayalı (1949). Öncelikle "düşünce tarihi"nden kastedilenin ne olduğunu bir açıklayalım. *Düşünce* kelimesine bakalım: Burada düşünce tarihiyle sosyoloji tarihi ya da edebiyat tarihi arasında tam bir ayrım yapamıyoruz. Bunun sebebi, tahmin edilebileceği gibi, Türk edebiyatının Türkiye'de üretilen sosyolojik düşüncenin önemli bir ayağını teşkil etmesidir. Buna Türk sinemasını da eklemeliyiz. "Düşünce tarihi"nin ikinci kelimesi, *tarih* için de benzer bir durum söz konusu: Buradaki ikilik de tarihle sosyoloji arasında kurulmaktadır. Biz tarihle sosyoloji arasında kalın bir sınır çizgisi olduğunu kabul etmiyoruz. "Tarih geçmişte olanları betimler, sosyoloji bugün olanları analiz eder," gibi bir bölümlemeye inanmıyoruz. Nitekim adını andığımız isimlerin çalışmaları da bu tür bir ayrım yapıldığında sosyoloji alanından dışlanıp tarih alanına hapsedilebilecek çalışmalar sayılamaz. Demek ki "Türk düşünce tarihi"nden kastımız, Türk sosyolojisinin, edebiyatının, sinemasının sosyolojisi, kısaca *Türk düşüncesinin sosyolojisi*dir.

Düşüncenin bütünselliği sürekliliği

Peki bu alana kimler girer? Yani Türk düşüncesinin sosyolojisini yapacak birisi hangi alanlara, kimlere bakacaktır? Sadece akademisyenlere ya da sadece sosyologlara bakmak fotoğrafı eksik kılacaktır mesela. Sadece İslamcılara ya da sadece solculara da bakamayız. Şairleri ve sinemacıları katiyen dışarıda bırakamayız. Bu noktada Kurtuluş Kayalı'nın bakışındaki kapsayıcılık ve bütünsellik, onu yukarıda andığımız zincirin diğer halkalarından değilse de, pek çok çağdaşından ayrı bir yere koymamızı gerektirir. Örneğin Kayalı, üniversiteye mesafeli bakış konusunda, Sezai Karakoç'un 1966 tarihli bir yazısından "Üniversite gerçekte iptidaî bir şekilde uzmanlaştıran bir orta tahsil seviyesinde," cümlesini alıntılar. Özgün düşünce üretiminde akademinin yaya kaldığını bir İslamcı şaire atıfla söylemek... İşte bu Kurtuluş Kayalı'nın harcıdır.

İnterdisipliner, transdisipliner, multidisipliner... Burada bir parantez açalım. Disiplinler arasılıktan bu kadar söz edilmesine rağmen, Türkiye'deki akademik sistem, gerek farklı disiplinlerden sosyal bilimcilerin bir konuyu bir arada çalışmasına, gerekse bir sosyal bilimcinin farklı bir disiplinin metodolojisi çerçevesinde, hatta farklı bir disiplinin alanına girdiği varsayılan bir konuda çalışma yapmasına

pek izin vermiyor. Kurtuluş Kayalı'nın akademik kariyeri boyunca karşılaştığı zorluklar da, hem beslenme kaynaklarının hem de çalışmalarının tek bir disiplin kapsamına sığdırılamayacak genişlikte olmasıyla ilişkilendirilebilir. Lisansı Uluslararası İlişkiler, doktorası Siyaset Bilimi, doçentliği Siyasal Teoriler, çalıştığı bölüm Tarih, anabilim dalı ise Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'dir. Mizahtan sinemaya, siyasetten sosyolojiye çalışmalarının kapsadığı geniş alan düşünüldüğünde, varlık sebebi olarak disiplinlerin arasındaki sınırları gören akademik zihniyetin Kayalı'ya her aşamada zorluk çıkarması fazlasıyla anlaşılabilirdir.

Türkiye'deki entelektüel ortama bakılırken sağ-sol ayrımının aşılmasından 80'li yıllardan itibaren sıkça söz edilmiştir. Fakat bu ayrımın aşılmasının sağlıklı somut örnekleri bir elin parmaklarını geçmez. Kurtuluş Kayalı bu sağlıklı örneklerden biri sayılabilir. 1986 tarihli bir yazısında Türk düşünce tarihine bakarken Said Halim Paşa'nın ayrıcalıklı konumuna işaret etmekten geri kalmamıştır örneğin. Yine Sezai Karakoç'u, kendisine hayran olan pek çok İslamcı yazardan daha analitik, derinlikli ve derli toplu bir şekilde ele alabilmiştir. Sağ-sol ayrımını yapay bulmanın ötesinde çalışmalarında da somut olarak aşar Kayalı. Fakat bu hiçbir ayrım yapmamak, bütün Türk düşünür ve entelektüellerini koşulsuz, ayrımsız bağrına basmak değildir. Sağ-sol şeklinde ifade edilemeyecek olan başka ayrımlar vardır Kayalı'nın kafasında. Bunlar yerlici-Batıcı, telifçi-tercümeci, modaya uyan-kendi meselesinin peşine düşen gibi ayrımlardır. Kalem oynattığı alanda Türkiye'de kendinden önce söylenenleri bilenlerle bilmeyenlerin yeri de ayrıdır onun için. Fakat bu ayrımları bahane edip yiğidin hakkını yemez Kayalı. Bu uçlar arasında uzanan yelpaze üzerindeki ince geçiş ve farklara dikkat kesilir. Benimsemediği uca yakın bir entelektüelin bile, varsa Türk düşüncesine yaptığı katkıları ortaya koymaya çalışır.

Düşüncenin mekanı zamanı

Kurtuluş Kayalı'nın meselesi "irili ufaklı adalardan oluşan bir coğrafya görüntüsü ver"en Türk düşüncesinin kapsamlı ve bütünlüklü bir haritasını çıkarmaktır.[1] Kitaplarının başlıklarında "dünya"nın (*Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı*, *Türk Kültür Dünyasından Portreler*) yanı sıra "yol izi" (*Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri*) ve "coğrafya" (*Düşüncenin Coğrafyası 1: Toplumdan Soyutlanmış Düşünce ve Direnç Potansiyeli*, *Düşüncenin Coğrafyası 2: Tarihten ve Kültürden Soyutlanmış Düşünce ve Direnç Potansiyeli*) gibi mekan bildiren kelimeler sık sık kullanır. Bu örneklerden hareketle Kurtuluş Kayalı'nın temel ilgisi, düşüncenin mekanla ilişkisidir demek yanlış olmayacaktır. *Mekana* vurgu yaparken, düşüncenin *zaman* boyutunu arka plana atmayı hedeflediğimiz sanılmasın. Mekandan kasıt, zaman boyutunu da içerecek şekilde "bağlam"dır. Yoksa Kurtuluş Kayalı'nın çalışmalarının ana gündemlerinden biri, Türk düşüncesini dönemleştirmeye ve dönemler arasındaki geçişlilik ve farklılaşmaları göstermeye çalışmaktır. Kayalı bunu yaparken bazı sorulardan yola çıkar: Hangi dönemde hangi konuya ilgi duyulmuş, hangi konuya ilgi duyulmamıştır? İlgilenilen konu hangi dönemde hangi yönüyle ele alınmıştır? Türk düşüncesinin hangi dönemde hangi saikler hakim olmuştur? Hangi yazar hangi dönemde kimler tarafından çalışılmıştır?

40'lar, 60'lar, 80'ler... Kurtuluş Kayalı'nın yazılarında bu ifadelere sık rastlanır. 60'lar ve 80'ler mesela, kültürel sürekliliğin en çok göz ardı edildiği yıllardır. Bu dönemlerde Türk düşüncesini 1960, 1980 gibi "milat"lardan başlatma eğilimi güç kazanır. Kayalı bu eleştirisini, 1980 sonrası özelinde, iki ansiklopedi çalışmasının tavırlarındaki farklılaşmayı tespit ederek örneklendirir. İletişim'in *Cumhuriyet Dönemi Türkiye* ve *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* ansiklopedileri arasında şöyle bir fark tespit eder

[1] Sezgin Çevik, "Kurtuluş Kayalı Okuma Kılavuzu", *Kılavuz*, Sayı: 11, Şubat 2004, s. 46-51.

Kayalı: İlki farklılıkları ortaya koymak ve ortamın net bir fotoğrafını çekmek eğilimdedir, ikincisi ise ayrıntıları silen flu bir görüntüyü öne çıkarır.

Yine 60'lar, edebiyat ve kültüre duyulan ilginin giderek azalıp iktisat ve siyasete olan ilginin belirginleştiği yıllardır. Siyasete duyulan ilgi, aktif siyasetle doğrudan ilişkili olmayan düşünürlerin eserlerine duyulan ilginin azalması gibi bir sonuç da doğurur. Dönemsel ilgi ve ilgi değişimlerini tespit eden Kayalı, dönemin baskın eğilimlerine ters yönde hareket eden isimlere özellikle dikkat edilmesi gerektiğini savunur. Çünkü bu, o ismin yaygın "moda"ların dışında, kendi yolunda ilerlediğinin de bir işaretidir.

Kurtuluş Kayalı Türk düşünce hayatındaki eğilimleri incelerken, hangi dönemde neyin çalışılıp neyin çalışılmadığına bakmakla kalmaz, çalışılan konunun ne şekilde çalışılıp ne şekilde çalışılmadığını da göz önünde bulundurur. Bir anlamda Türkiye'nin düşünce potansiyelinin nereye ne şekilde kanalize olduğunu fırsat maliyeti açısından değerlendirir. Bir yazarın içinde bulunulan dönemin şartlarına göre farklı yönleriyle gündeme gelmesi doğaldır. Sorunlar değiştikçe düşünce adamlarından beklentimiz ve onlardan aldıklarımız da değişir. Fakat şu da bir gerçektir ki, Türkiye'de çalışmaları yönlendiren, çoğu zaman siyaset olmaktadır. Bu da örneğin Doğan Avcıoğlu'nu bir düşünce adamı olarak görüp düşünsel derinliğinden faydalanmak yerine, onu siyasi olaylar karşısında nasıl pozisyon aldığına dair yüzeysel bilgiler üzerinden tanımayı, bununla yetinmeyi getirir. Kayalı'ya göre Türk düşünce hayatını daha iyi anlayabilmek için, düşünce adamlarını, katkılarını en iyi şekilde ortaya koyacak müstakil çalışmalarla ele almak gerekir.

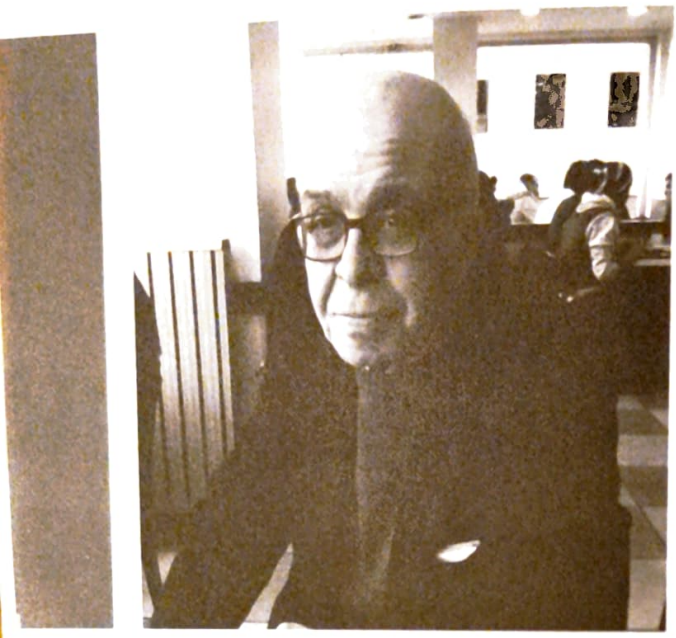
Dergiler yayınevleri

Dergiler ve kitaplar Kurtuluş Kayalı'nın hem beslenme kaynakları hem de araştırma konularıdır. Hangi çalışmanın ne zaman nerede tefrika edilip ne zaman basıldığını ayına kadar bilir çoğu zaman. Daha lisedeyken *Yön* ve *Akis* dergilerini, üniversite birde ise her gün beş gazete takip ettiği; yine ilk yazılarını da lise sonu okuduğu sene (1967) sol eğilimli *Türk Solu* ve sağ eğilimli *Meydan* dergilerinde yayımladığı hatırlanırsa işimiz kolaylaşır. Türk yayın dünyasını 1967'den bugüne kadar kesintisiz bir şekilde, sağ-sol ya da gazete-dergi-kitap demeden günü gününe ve içeriden takip eden birinden söz ediyoruz. Bu takibi bir okuyucu olarak yapmak büyük bir şeydir. Ama "Cağaloğlu piyasası" transfer haberleri, tercüme telif yayın hazırlıkları, kabul edilen ve reddedilen yayın önerileri vs. pek çok "dedikodu"yla da çalkalanır. Sıradan bir okuyucu bu kaynayan kazanın içinde neler olup bittiğinden pek de haberdar olmaz. Kurtuluş Kayalı bir yazar, öğrenci ve üniversite hocası olarak Türk yayın hayatını içeriden izleme fırsatı bulmuştur. Öğrencileriyle diyalog geliştiren, onların sorularını önemseyen, onlara okuma eğilimleriyle ilgili sorular soran bir hoca olarak kendinden genç (hoca "daima genç"ken bu ne kadar mümkündür!) okuryazarların eğilimlerini de yakından takip eder.

Örneğin 60'lı yıllarda *Kadro* dergisine (1932-1935) yönelik bir ilgi belirdiği tespitini yapar. Kayalı bu ilginin sebebini, 60'lı yıllarda Türkiye'deki düşünce dünyasını yönlendiren *Yön* dergisinin *Kadro* hareketinin bir devamı olarak görülmesinde bulur. Aynı dönemde Halk Evleri'nin yayın organı olan *Ülkü* (1933-1950) dergisine de ilgi duyulmuş ama bu ilgi görece sönük kalmıştır. Çünkü o dönemdeki tartışmaların temel hareket noktası Kemalizm mevzuu değildir. *Kadro* hareketine ilgi duyulması ilk bakışta Kemalizmden kaynaklanıyor sanılabilir. Oysa 60'lı yıllardaki *Kadro* ilgisi daha ziyade Marksizm akımından doğmaktadır. (*Kadro* dergisinin sonraki dönemlerde –bu kez farklı bir şekilde ele alınarak– tekrar ilgi odağı olması ise Kemalizm daha doğrusu Jakobenizm eleştirisi bağlamına oturmaktadır.)

60'larda *Kadro* dergisine gösterilen ilginin bir benzeri, ileriki yıllarda *Yön* dergisi için de söz konusu olmuştur. Kayalı, Doğan Avcıoğlu ve Şevket Süreyya hakkında geniş kapsamlı çalışmalar henüz yokken de derginin akademisyenlerce çalışıldığını belirtir. Bu ise bir tür kolaycılıktan kaynaklanır. Neden dergiler üzerinde durulmuştur da, düşünce adamları üzerinde durulmamıştır? Her şeyden önce, düşünce adamlarını fikren kapsamak, yayın süresi sınırlı olan dergileri belirli bir zemine oturtmaktan daha zordur. Ayrıca düşünce adamlarının düşünsel serüvenlerindeki iniş çıkışlar genellikle araştırmacıların gözünü korkutacak yoğunluktadır.

Kurtuluş Kayalı'nın Türk düşüncesinin sosyolojisini yaparken dikkat kesildiği bir başka boyut da yayınevleri, bunların yayın politikaları ve düşünce hayatımıza etkileridir. Örneğin Varlık yayınlarına 1950'ler dönemini takip edip yıllıklar çıkarması; Yön yayınlarına ise tercümeleri (özellikle Roger Garaudy, *Sosyalizm ve İslamiyet*, çev. E. Tüfekçi [Mihri Belli] ve Doğan Avcıoğlu, 1965) açısından dikkat çekmektedir Kayalı. 1980 öncesinde sadece çeviri metinler basan bir

yayınevi tahayyül dahi edilemezken, 1980 sonrasında neredeyse hiç telif eser basmayan yayınevlerinin ortaya çıkışı da, yerli/özgün düşünce problematiği açısından önemli bir husustur. Dergâh yayınlarının sahibi Ezel Erverdi için "Türkiye'nin en istikrarlı, ne tür metinler yayınladığının en fazla farkında olan, en esnek ve en kararlı yayıncısı" demektedir. Bağlam yayınlarını, hakkında müstakil bir yazı yazacak kadar önemser. Bu ilgi, aynı yayınevinden çıkmış kitapların birbiriyle ilişkisi ve genel manada yayın siyasetini belirleme gibi gelişmiş bir merakın ifadesidir. Kurtuluş Kayalı hakkında söylenebilecek şeylerden biri bu manada Türkiye'de yayımlanmış ve ilgiye değer ne varsa onu bir şekilde bulup ortaya çıkarması, çoğu zaman da çıktığı anda fark etmesidir.

Yolu açmak

Kurtuluş Kayalı'nın çoğu müstakil makalelerinin derlenmesi sonucu oluşan eserlerde, Kayalı'nın bakış açısında belirgin şekilde görülen bütünselliğin aksine, zayıf bir kompozisyon olduğu söylenebilir. Kitapları sistematikten de bir ölçüde yoksundur. Yazı ve kitapları çok büyük resmin ya da haritanın, aralarında boşluklar kalan parçaları gibidir. Bu durumu, kuşatılmak istenen malzemenin bir kişinin boyunu aşacak büyüklükte olmasıyla ilişkilendirebiliriz. Fakat çalışmalarının bütününe, kendi bakış açısındaki bütünsellik nedeniyle fazlasıyla hak ettiği bütünsel bir bakışla baktığımızda, bu dağınıklık görüntüsünün aldatıcı olduğunu fark ederiz. Kopuk gibi görünen parçalar, aslında birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Örneğin *Türk Düşünce Dünyası Üzerine Sınırlı Değerlendirmeler I* başlıklı kitabının büyük çoğunluğunu teşkil eden iki bölüm "1940'lı Yıllar Türk Düşünce Dünyası" ve "1960'lı Yıllar Türk Düşünce Dünyası"dır. Kitaplarının geneline baktığımızda da, çoğu yazısının portre yazısı niteliğinde olduğunu görürüz. Fakat Kayalı bir portre yazısında bile çoğu zaman tek bir ismi ele almaz. Çünkü söz konusu olan bütün, tek bir kişinin portresiyle tamamlanabilecek mahiyette değildir. Bütün, bir ilişkiler, benzerlikler, farklılıklar bütünüdür.

Kurtuluş Kayalı yazılarının karakteristik özelliklerinden biri de, parçalı ve uzun başlıklarıdır. Örneğin "Türk Düşünce Dünyasının Nabzını Tutmak: Dergi, Entelektüel ve Yayın Ekseni"ni (*Bilim Sosyolojisi*, İstanbul, Kitabevi, 2007, s. 20-25) ele alalım. Başlığın ilk parçası yazının amacını, varmak istediği menzili ifade eder: Türk düşünce dünyasının nabzını tutmak. Peki, bu nasıl yapılacak? Başlığın ikinci kısmı cevap verir: dergileri, entelektüelleri ve yayınları inceleyerek. Bu şekilde Kayalı yazılarının başlıklarından tespit ve hükümler çıkarmak mümkündür. Bu başlıkların bir başka özelliği de girişilen işin, bir alan açma denemesi olduğunu ihsas ettirecek ifadeler barındırmalarıdır. Kayalı'nın kitaplarından birinin başlığı da nitekim *Metin Erksan Sinemasını Okumayı Denemek*'tir. Kendisi bu kitabında bir Metin Erksan kitabına altyapı sağlamak ve buna yönelik çalışmalara kapı açmak amacında olduğunu söyler. Kayalı'nın yazılarının birçoğunun da benzer bir tavırla henüz bakir olan bir alana işaret etme, gelecekte yapılacak kapsamlı çalışmalara ön ayak olma çabasında olduklarını görüyoruz.

Sonuç olarak Kurtuluş Kayalı'nın çalışmaları, Türk düşünce dünyası yapılacak herhangi bir çalışmada atlanmaması gereken, teorik çerçevesini içinde barındıran bir kılavuz niteliği taşır. Türk düşüncesinde kronik bir sorun olan ve özellikle 1980 sonrasında daha da billurlaşan toplumdan, tarihten ve kültürden soyut düşünme hastalığı, bugün de aksi yönde çeşitli girişimlerin varlığına rağmen hayatiyetini koruyor. Gerek entelektüel modalara ve tercüme furyalarına gerekse Türk düşüncesinin birincil kaynakları hakkında ikincil metinler tarafından yaratılıp sorgulanmadan tekrarlanagelen klişe yargılara hep belli bir mesafeden bakan Kurtuluş Kayalı külliyatı, toplumundan, tarihinden, kültüründen habersiz olarak bugünün somut toplumsal sorunlara çözüm aranabileceği düşüncesiyle tezahür eden hastalığın panzehiri olarak işlev görebilecek niteliktedir.